

ALEX. LĂPĒDATU

CETATEA SUCEVII

CONFERINȚĂ ISTORICĂ-ARHEOLOGICĂ
ȚINUTĂ LA ATENEUL ROMÂN DIN BUCUREȘTI
LA 27 MARTIE 1914

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA «GUTENBERG», JOSEF GÖBL, S-sori
20, Strada Paris, 20.
1914.

9246.

ALEX. LĂPĚDATU

CETATEA SUCEVII

CONFERINȚĂ ISTORICĂ-ARHEOLOGICĂ
ȚINUTĂ LA ATENEUL ROMÂN DIN BUCUREȘTI
LA 27 MARTIE 1914

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA «GUTENBERG», JOSEF GÖBL, S-sori
20, Strada Paris, 20.
1914.

I.

Originea cetății dela Suceava e strâns legată de aceea a orașului dela care și-a luat numele și care, ca vechime, trece cel puțin cu o jumătate de veac peste epoca de descălecare a țării. Căci, negreșit, încă această străveche Suceavă, antemoldovenească ca să zicem așa, a putut avea, pe obiceiul timpului, ca loc de retragere și apărare, pentru vremuri de restriște, o întăritură mai primitivă, cum astfel de întărituri, din lemn și pământ, se dovedesc a fi avut și alte așezări orășenești anterioare întemeierii Moldovei — Baia și Siretul.

Această presupusă întăritură n'a putut avea însă o întocmire strategică mai deosebită, întrucât mărturiile n'o afirmă și nici săpăturile — admițând că ea a fost pe locul cetății moldovenești de mai târziu — n'au scos la iveală urme de întărituri mai vechi ca ale cetății actuale, care, sub raport constructiv, zice d-l Romstorfer, nu poate fi anterioară epocii când Suceava a devenit capitala Moldovei — fapt logic de alminterea și istoricește. Căci numai odată cu așezarea domniei aci — sub Iurg Koria-tovici (1373—75) sau sub Petru Mușat (1375—91) — a trebuit să se ivească necesitatea construirii unei întărituri mai

de seamă, a unei veritabile cetăți, pe lângă noua reședință domnească.

Unuia sau altuia din acești doi Domni, dacă nu chiar amândurora, se datorește așadar întemeierea cetății dela Suceava. Pentru cel dintâiu ar pleda faptul că făcea parte din o familie ce s'a ilustrat tocmai prin lucrări de organizare și fondații, iar pentru cel din urmă împrejurarea că a domnit mai mult și mai liniștit, — a avut deci timp și putință să întreprindă ori, în caz când am admite că Iurg Koriatovici le-a început, să desăvârșească lucrările mari de construcție dela Suceava — cetatea și biserica (Mirăuților). Căci, din punct de vedere constructiv, arată tot d-l Romstorfer, e o strânsă legătură între aceste două clădiri, ambele fiind zidite cam în aceiaș vreme.

Ori cum fie, un lucru e sigur, că în sfertul din urmă al veacului XIV cetatea noastră își avea deplină ființă. Cu toate aceste, până la Ștefan cel Mare nu avem decât prea puține mărturii cu privire la ea. Aceasta pentru că numai marele Domn, care, se știe, avu o deosebită grijă pentru fortificarea și organizarea militară a cetăților sale, îi asigură însemnătatea ce trebuia s'o aibă ca cetate de siguranță a capitalei,—însemnătate pe care Suceava o păstră aproape trei veacuri. În adevăr, Ștefan-Vodă e acel ce în locul vechei cetăți a lui Koriatovici sau Mușat rezidi o altă nouă, din piatră și cărămidă, mai mare, mai tare și mai pompoasă, el e acel ce-i ridică un al doilea rând de ziduri, înalte și puternice, și tot el e cel ce-i dădu o temeinică organizare militară, punând în fruntea ei un comandant special, militar și administrativ, — Portarul de Suceava.

Dela început deci, Ștefan cel Mare puse cetatea Sucevii în funcțiune strategică și militară, spre a putea rezista cu succes eventualelor atacuri dușmane, ceia ce-i fu dat de trei ori chiar în timpul domniei sale. Și anume — întâia oară la 1476, după bătălia dela Valea Albă, când Mohamed II duse în persoană o parte din oștile sale la Suceava

și când orașul fu ars, dar cetatea nu putu fi luată, căci, relatează un martor ocular, ea erà așa de bine întărită și apărată, încât Sultanul, convingându-se că nu putea fi cucerită decât prin un asediu mai îndelungat, ca să nu-și piardă vremea în zădar, se retrase dinaintea ei. — A doua oară la 1485, în Septemvrie, când, în lipsa lui Ștefan cel Mare din țară, Ali Hadâmbul, beglerbegul Greciei, cu Turci din Chilia și Cetatea Albă prădă Moldova dealungul și când Suceava avu aceeaș soartă — orașul fu ars, dar cetatea nu putu fi luată. — A treia oară la 1497, când Leșii lui Ioan Albert invadară prin înșelare Moldova și asediară capitala și când cetatea rezistă, ca și celor două atacuri precedente, cu deplin succes. Trei săptămâni, dela 24 Septemvrie până la 16 Octomvrie, oastea polonă — optzeci de mii luptători și patruzeci de mii ajutori — stătu în jurul cetății, bătând-o necurmat, zi și noapte, cu tunurile de asediu, între cari două deosebit de mari, adevărate vărsători de foc, ce nu puteau fi urnite din loc decât cu 40 de cai unul, cu 50 de cai altul. In deșert însă. Căci garnizoana cetății, bine întărită și aprovizionată, luptă cu îndârjire și ce risipiau Leșii cu puștile — adică cu tunurile — ziua, zice cronicarul, noaptea tocmai și întăriau ai noștri, zădărnici astfel din lăuntru efectele bombardării, în timp ce, din afară, Ștefan cu ai săi, acum adunați, atacă, tot mai cu îndrăzneală și pagubă, pe Leși, tăindu-le legăturile cu patria și luându-le posibilitățile de aprovizionare. In această grea situație, Regele polon trebui să primească propunerile de pace ale lui Ștefan, să ridice asediul și să întoarcă calea spre casă. Ceiace urmă, ca pedeapsă a înșelării și îngâmfării, se știe — dezastrul din Codrul Cozminului!

Acest din urmă asediu învederează pentru întâia oară puterea de rezistență a cetății, care înfruntă trei săptămâni și ar fi putut, negreșit, înfrunta și mai mult marea armie leșească a lui Ioan Albert. Aceasta mulțumită nu numai buneii sale întocmiri strategice și militare, ci și favorabilei așezări naturale. Intr'adevăr, o simplă vedere a colinei

greu accesibile pe care se găsește cetatea, a șanțurilor adânci și late ce o împrejmuiesc și a zidurilor puternice și înalte ce o încing, e suficientă a da, chiar și vizitatorului profan în ale artei militare, înțelesul puterii nebiruite a cetății dela Suceava, — putere ce se va afirma, cum vom vedea îndată, și cu prilejul asediilor viitoare, dela 1563 și 1653. De altfel niciodată cetatea n'a putut fi luată cu puterea, ci numai silită a se preda, prin lipsă sau trădare.

După Ștefan cel Mare, până la asediul dela 1563, Suceava fu martoră numai a două evenimente mai însemnate. Ea văzu în preajmă-i, la 1509, oastea polonă de pradă a lui Nic. Kameniecki, care venise să răzbane o recentă expediție în Polonia a lui Bogdan cel Orb (1504—1517), fără însă să poată strica ceva cetății, iar la 1538 puternica oaste turcească a lui Soliman Magnificul însuși, venit să izgonească pe Rareș și să supună Moldova. Atunci se puse la cale un început de asediu; boierii, care-și părăsiseră Domnul, predară însă cetatea fără opunere. Astfel, în palatul în care Ștefan Vodă își petrecu glorioasele-i bătrânețe, marele Padișah primi încredințarea de supunere a țării și făcu Domn pe Ștefan Vodă, zis și Lăcustă, care, doi ani în urmă, la 1540, își mântui viața chiar în cetate, asasinat fiind de boierii săi, într'un foisor al palatului domnesc. Sângele acesta potoli pofta de răzbunări și turburări a urmașilor săi pentru douăzeci și mai bine de ani. Căci toți Domnii acestui interval—Alexandru Cornea (1540—41), Petru Rareș a doua oară (1541—46) — care făcu cetății reparațiunile pe cari vremea le impunea—Iliaș Vodă (1546—51) și Ștefan Vodă (1551—52), fiii lui Rareș, cum și urmașul lor Alexandru Lăpușneanu (1552—61), stăpâniră în bună pace cetatea. Numai ajungerea în domnia Moldovei a aventurierului grec Iacob Heraclid Despot (1561—63) turbură lucrurile.

In adevăr, urît de țară și de boeri, cari, cu Tomșa Hat-

manul în frunte, se sculară împotriva-i, părăsit de prieteni și de sprijinitori, cărora nu știu a le fi mulțumitor și recunoscător și amenințat de Cazacii lui Wiszniewiecki, care râvnia domnia, Despot Vodă hotărî să^{nu} reziste tuturor, puindu-și nădejdea în cetatea Sucevii, pe care, chiar dela începutul domniei, o fortificase și o dăduse în paza lefegeilor săi. — Cu 400 Unguri și cu 300 soldați de diferite neamuri, la 8 August 1563, el se închise așadar în cetate, spre a se împotrivi Cazacilor lui Wiszniewiecki și Moldovenilor lui Tomșa, care, proclamat Domn la 10 August, apăru îndată sub zidurile Sucevii, în timp ce Wiszniewiecki cu Cazacii săi se ținea ceva mai departe, pe lunca Siretului.

Astfel începu asediul vestit al Sucevii dela 1563, care avu două părți — asediul cu forțele moldovenești ale lui Tomșa, neizbutit, și asediul cu forțele ardelenesti primite în ajutor dela Ioan Sigismund al Transilvaniei, care ținu două luni și se termină cu predarea cetății prin trădare.

În primul asediu, Tomșa, pe dată ce înconjură cetatea, puse să se facă lucrări necesare pentru luarea ei. Cum însă Moldovenii nu prea erau experți în atari lucrări și cum Despot le împiedecă cu ieșirile zilnice alor săi, asediul mergea foarte greu. Asediații, cu toate că asediatorii duseră și așezară tunurile în fața porții celei mari a cetății, cu scop de a o distruge, făceau neconținute incursiuni în afară. Ba ei merseră atât de departe în cât într'o bună zi năvăliră cu toții asupra Moldovenilor, spre a le apuca tunurile, — ceiace și izbutiră, după o scurtă și înverșunată luptă. Ne mai având acum nici tunuri și «văzând moalele lucru de dobândit cetatea», cum scrie cronicarul nostru, Tomșa trimise după ajutor la Principele Ardealului. Până a se pregăti și sosi acest ajutor, el ridică asediul și dădu, la podul Vericicanilor, lângă Siret, lupta cu Cazacii lui Wiszniewiecki, care fu, se știe, bătut și prins de ai noștri, ce reveniră îndată sub cetate. În acest interval, dela plecarea până la întoarcerea lui Tomșa, Suceava rămase vreo zece zile despresurată. Despot ar fi putut deci căuta scăpare în altă

parte. Incredător însă în puterea cetății și în devotamentul lefegeilor săi, el preferă să rămâne și să reziste mai departe asediului. În acest scop, își primeni trupele și și aduse noi cantități de provizii și muniții. Astfel pregătit, în speranța ajutoarelor ce aștepta, Despot întâmpină noul și îndelungatul asediu care începu pe dată ce Tomșa primi ajutorul cerut și trimis din Ardeal.

Acest ajutor intră în Moldova în primele zile ale lui Septembrie și constă din 400 soldați călări sub comanda lui Ladislau Rádák și 300 pușcași sub comanda lui Toma Daczó. Ardelenii veniți anume pregătiți pentru asediu — cu oameni speciali pentru lucrări de șanțuri și de subminare și cu pulbere din belșug pentru tunuri. Având între căpitaniilor lor unul mai expert în asemenea lucrări, de îndată ce se întruniră cu oastea moldovenească a lui Tomșa și ajunseră la Suceava, ei se puseră serios pe lucru. În câteva zile săpară șanțuri și ridicară tranșee jurîmprejurul cetății, ajungând până la poarta cea mare, a cărei punte (pont-levis) o nimiciră, ca nimeni să nu mai poată eși din cetate. Asediații fură astfel cu totul închiși, ne mai putând comunica cu lumea din afară decât prin o poartă ascunsă ce ei improvisară.

Ingrîțat de situația dificilă în care-l aducea noul asediu și văzând că acum nu mai poate împiedeca, cu ieșirile și focul alor săi, formarea cercului de fier, care pe zi ce trecea se tot strângea și întăria în jurul cetății, Despot ordonă pedestrimii sale să facă, ca și de rîndul trecut, o năvală generală în afară. Aceasta ascultă și angaje o mare luptă cu asediatorii, luptă în care și găsi sfârșitul însuși Barnovski Hatmanul lui Tomșa. Sforțarea fu însă zădarnică : asediații se traseră îndărăt în cetate, lăsând pe asediatori la adăpostul șanțurilor și tranșeelelor lor, cari se întindeau până sub zidurile cetății. Lupta continuă în urmă între unii și alții numai cu armele de foc — puști și tunuri. Ea ținu câteva săptămâni de zile neîntrerupt, în speranță, pentru cei din lăuntru, că vor fi despresurați de oștile polone ce așteptau

să le vină în ajutor, iar pentru cei din afară că cetatea va capitula prin foame, căci, oricât de bine ar fi fost ea aprovizionată, aceasta trebuia totuși să vină.

În această situație nealeasă, cum stau așa în apropiere unii de alții, Ungurii din afară începură a vorbi cu cei din lăuntru, promițându-le, în numele căpitanilor lor, răsplată și libertate, dacă vor preda cetatea și pe Domnul lor. Parlamentările aceste, firește, nu rămaseră ascunse lui Despot, care opri, sub pedeapsă de moarte, pe ai săi a mai comunica cu cei din afară, ba, ca să statorească pildă, puse să taie capul celui ce călcă mai întâiu aspra poruncă. Faptul provocă o mare zarvă, special între pedestrașii comandați de Petru Deváy. Despot nu se lăsă însă intimidat. Prepuind pe acest căpitan al său ca instigator, el îl străpunse cu sabia. La strigătul de moarte al celui ce astfel plăti necredința sa, pedestrima se strânse înaintea camerei lui Despot, cerând cu amenințare pe căpitanul ei, iar când trupul acestuia fu aruncat pe fereastră o ade-vărată răscoală izbucni în cetate. — Strigătele de amenințare și răzburnare ajunseră până la cei din afară, cari luară astfel cunoștință de răzvrătire. În mânia lor, pedestrașii lui Deváy puseră la cale pierderea lui Despot; de teamă însă de a nu fi priviți de trădători, după ce se mai liniștiră, socotiră că e deajuns să închine cetatea lui Tomșa. În zadar Martin Farkas, căpitanul călărimii, caută să potolească spiritele, în zadar Despot cercă să-i întoarcă, cu ademeniri și rugăciuni, dela planul lor! Ei rămaseră statornici în hotărîrea lor și, a doua zi după uciderea lui Deváy, trimiseră o delegație în tabăra asediatorilor să stabilească condițiile predării cetății și a lui Despot — libertatea de a se reimpatria cu toate cele ce vor putea lua cu dânșii.

În miez de noapte, înțelegerea aceasta fu adusă la cunoștința lui Despot, care făcu o ultimă încercare pe lângă lefegiii săi, rugându-i, implorându-i în genunchi chiar, să-i rămână credincioși, căci, le spunea el, oștile polone ale lui Lacki și ale lui Zborowski, socru-său, vin să despresure cetatea și

să-i mântuească. Soldații rămaseră însă neînduplecați, iar la teama fostului lor Domn că va fi tras în țeapă, ei îl încredințară că nu i se va întâmpla nimic, de oarece a fost cerut să fie trimis la Constantinopol. Cu această slabă nădejde de scăpare, Despot petrecu cele câteva ceasuri ale ultimei sale nopți de chinuri și lacrimi. Când se făcu ziuă, soldații se arătară din nou, poruncindu-i să se scoale, să se îmbrace și să se gătească de plecare. Văzând că totul s'a terminat și că nici chiar fuga ce o ceru, cu primejdia sa numai, nu-i fu îngăduită, nefericitul Domn chemă la sine pe soldații ce-i rămaseră credincioși până la urmă, le mulțumi pentru devotamentul lor, îmbrățișându-i și împărțindu-le ultimele sale bunuri — pietrele dela inele și o coroană de aur. Apoi, îmbrăcat în hainele cele mai scumpe, călare, cu buzduganul în mână și înconjurat de cei mai devotați ai săi, fu scos afară din cetate și dus înaintea lui Tomșa, la Areni, «unde eră adunată țara».

În fața Domnului, Despot fu înfruntat cu asprime pentru toate nelegiuirile sale. El nu răspunse nimic, ci, căzând în genunchi, își cerși viața, ca să se poată pocăi în vre-o mănăstire. «Cum, se zice a fi întâmpinat cu indignare Ștefan Vodă, vrei să fii călugăr, fără să fii creștin!» — și-l lovi cu buzduganul în cap, lăsându-l mort pe loc.

În acest chip tragic se termină, în ziua de 6 Noemvrie, îndelungul asediu al Sucevii dela 1563.

Cu moartea lui Despot, lucrurile se mai liniștiră. — Tomșa, neputându-și câștiga încrederea Turcilor, fu înlocuit prin Alexandru Lăpușneanu, venit să stăpânească pentru a doua oară Moldova (Octomvrie 1564). În această nouă a sa domnie, se petrecu un fapt osebit de însemnat în analele cetăților moldovenești — arderea și distrugerea lor, care, după Ureche, ar fi fost cerută lui Lăpușneanu de Turci. Nu poate fi însă vorba de o ardere și risipire totală, ci numai de o părăsire și stricare parțială, spre a nu mai servi pe viitor ca fortărețe, ca *apărături*, turburătorilor pretenedenți la domnie, de peste hotare. Aceasta pentru cuvântul

că cu două trei decenii în urmă le regăsim mai pe toate în funcțiune....

Că între cetățile astfel părăsite de Lăpușneanu a fost și Suceava — e neîndoios. De altfel, singur faptul mutării reședinței domnești la Iași ne arată că, odată cu vechia capitală a țării, el părăsi și cetatea, care, negreșit, suferise destule stricăciuni pe vremea îndelungatului asediu dela 1563, pentru ca să mai fi fost nevoie a-i aduce altele noi. În această stare de părăsire rămase cetatea noastră până către sfârșitul sec. al XVI, când Domnii răzvrățiți împotriva Turcilor, Aron Vodă (1592—1595) și Ștefan Răzvan (1595), își reluă reședința la Suceava, când, mai ales, Ieremie Movilă (1595—1606) se așază statornic aci. Atunci cetatea fu din nou garnizonată cu lefegiii unguri ai lui Aron Vodă și, mai pe urmă, cu slujitorii poloni ai lui Ieremie Movilă, care o și restaură, readucându-o în starea cea mai bună.

În acest timp, chiar la 1600, cetatea Sucevii ajunse, pentru scurt timp, în stăpânirea lui Mihai Viteazul. Se cunosc împrejurările. Plecat din Ardeal în Moldova, la 16 Maiu el eră în lagăr lângă Suceava, de unde Ieremie Movilă, neascultând sfatul Polonilor de a se fortifica și aștepta aci până ce-i vor veni într'ajutor, fugise, lăsând 220 haiduci leșești întru paza cetății. Fără zăbavă, Mihai Vodă plecă pe urmele lui Ieremie la Hotin, unde acesta se închisese. Înainte de 20 Maiu, el eră sub zidurile fortăreței depe malul Nistrului. Cum însă aceasta nu putea fi cuprinsă decât printr'un asediu mai îndelungat, Mihai lăsă acolo în acest scop 2.000 pedestrași și 200 călăreți, iar el, a doua zi chiar, se întoarse la Suceava. Aci cetatea i se predă fără luptă, «fără nici măcar o lovitură de tun», cum scria un contemporan martor ocular. Grăbit a ajunge în capitala Moldovei, spre a primi închinarea boerilor, Mihai Vodă lăsă cetatea în seama căpitanului său Ioan Kaptury, care-i depuse, la 29 Mai, jurământ de credință, ca «pârcălab al cetății», iar el plecă la

Iași, unde-l găsim la 1 Iunie, iar de aci în Aredal, unde trecuse pela 20 ale lunii.

Kaptury țin cu credință cetatea, cât timp Moldova, măcar nominal, rămase în stăpânirea lui Mihai. — Când și în ce împrejurări o predă sau părăsi nu putem ști. Negreșit însă, numai după înfrângerea Domnului său în Țara Românească și după reșezarea lui Ieremie Movilă în scaunul Moldovei, când patronul său Zomoyski îi puse condiție să garnizoneze cetățile țării cu oștire polonă.

Din nou deci slujitorii poloni luară în stăpânire cetatea Sucevii, ținând-o în tot timpul lui Ieremie Movilă, a fratelui său Simeon și a copiilor lor ce și-au sprijinit domnia pe Poloni. Nici un eveniment mai de seamă nu se întâmplă în acest timp în legătură cu Suceava, decât doar o năvălire tătară în 1624, care aduse adăpostirea în cetate a Domnului de atunci, a lui Radu Mihnea, fără însă ca năvălitorii să fi ajuns până aci. Urmă apoi iarăși o perioadă de liniște, până la groaznica năvălire tatară dela 1650, care aduse retragerea lui Vasile Lupul în codrul Căpoteștilor și adăpostirea a o seamă de boeri, cu Gavrilaş Logofătul în cap, în cetatea dela Suceava. De astă dată Tătarii ajunseră până sub zidurile ei, dar boerii îi îmbunară și îndepărtară cu bani. Astfel, a doua oară, cetatea scăpă. Pentru puțin timp însă, căci trei ani în urmă, un mare eveniment, cel mai de seamă în trecutul Sucevii, aveă să se petreacă sub zidurile cetății, — asediul Cazacilor lui Timuș Chmelnicki dela 1653. Și anume iată în ce împrejurări.

Invingând pe Lupul la Sârca (16 Iulie) și silindu-l a-și părăsi țara, Gheorghe Ștefan plecă în grabă la Suceava, unde se găsiă închisă în cetate Doamna lui Vasile Vodă, cu toată casa și averea lui... Aci conăci în apropiere, la Scheia, în casele lui Todirașco Logofătul, iar pre Seimeni și Unguri «îi îngropă împrejurul cetății». Apoi, neputând îndu-

pleca pe Doamnă a se preda de bună voie, cu tunuri aduse dela Iași și Hotin, începu a bate cetatea.

Pe când aceste se petreceau sub zidurile Sucevii, noul Domn al Moldovei primi veste cum că Cazacii, sub Timuș, fiul lui Bogdan Chmelnicki, au intrat în țară, cu scop de a libera pe soacră-sa, Domna lui Vasile Vodă. Față de trupele mai numeroase — 15.000 Cazaci și 700 Tătari — ale lui Timuș, Gheorghe Ștefan, care aveă numai 10.000 de oameni, lăsă cetatea și se retrase spre Cotnari, spre a se aduna acolo cu oștile ardelenе și polone, pe cari le ceruse în ajutor și pe cari le aștepta, pentru ca împreună să țină calea Cazacilor, unde-va, la loc deschis, pe Jijia.

Ajutorul ardelean — 4.000 Săcui sub comanda lui Ștefan Petki — sosi. Numai cu el însă, Ștefan Vodă nu se încumetă a ține calea lui Timuș, care — la 11 August — trecuse Nistrul pela Soroca. Cazacii avură așadar drum liber la Suceava, unde Timuș — găsind cetatea cu puțini oameni de straje în jurul ei — slobozi cea mai mare parte din trupe la pradă, iar el, cu câteva mii din ai săi, se așeză sub cetate, în șanțurile făcute și părăsite de Moldoveni. Cazacii prădau în toată voia mănăstirile din nord-vestul țării, când Timuș, aflând că trupele de ajutor polon au trecut Nistrul, s'au unit cu Moldovenii și vin asupra-i, trimise în grabă după dânșii. Dar cum ei fuseseră loviți și sfărâmați, prin sate și păduri, de oștile moldovene și polone, Timuș nu rămase decât cu vre-o 5—6.000 de Cazaci și cu 700 de Tătari să suporte asediul pe care Gheorghe Ștefan nu întârzie a-l pune la Suceava. Modul cum el fu asediat de oștile aliate moldo-ungaro-polone ni-l arată, amănunțit și veridic, Miron Costin.

Și anume : După ce ajutorul polon, sub conducerea Polcovnicului Kondracki dela Camenița, pătrunse în Moldova și se împreună — la 18 August — cu oștile lui Gheorghe Ștefan, porniră cu toții spre Suceava, iar după ce se ajunseră și cu oștile ardelenе, la sat la Grigorești, pe Siret, ținură *sfat de răsboiu*. Acî, dându-se conducerea lui Kondracki, se hotărî, după propunerea acestuia, să se atace, îndată și cu putere,

pe Cazaci, până a nu apuca ei să se îngroape în șanțuri în jurul cetății. Căci, zicea Kondracki, «oastea căzăcească, dacă apucă a se îngropa, să arunce șanțuri prejur sine, nu la loc sub cetate, ca acesta, ci hie la ce părau, nedobândită este». Rânduindu-se așadar în frunte Leșii, apoi Săcuii și în urmă Moldovenii, comandații se înțelesesă ca să atace, rând pe rând, pe Cazaci. Așa și făcură. După ce trecură o dumbrava ce le stătea în față, Leșii purceseră «în biciu» spre cetate, lovindu-se cu Cazacii și Tătarii călări. Dar Săcuii și Moldovenii nu-i secundară. Astfel Kondracki angaje singur lupta. Cazacii, fiind mai numeroși, se împărțiră îndată—unii ținând piept Leșilor, alții lucrând la șanțuri. Și așa, luptând și săpând bărbătește, «într'o mică de ceas, ridicară șanțurile, cât fură piedică cailor». Atunci Leșii, văzând că nu sunt susținuți de cei rămași în urmă și că Cazacii și-au întărit tabăra, s'au tras din luptă, dosindu-se în niște pomeți până 'n spre seară, când se mutară în preajma cetății, unde sosiră și ceilalți — Petki cu Săcuii și Ștefan Vodă cu Moldovenii, înconjurând pe Cazaci.

Din primele zile ale înconjurului lor, Cazacii își întăriră tabăra așa de bine cu șanțuri, «cât nu eră a gândire să-i mai dobândească». Totuș, asediatorii, chiar dela început, îi asaltară în două rânduri atât de viguros, încât, când ei făcură un al treilea asalt, Timuș fu nevoit să se retragă în cetate. Asalturile acestea continuară destul de des, dar, se vede, fără prea mare pagubă pentru Cazaci, cari erau bine adăpostiți și întăriți în șanțuri și cari, la rândul lor, făceau mereu ieșiri din tabără, fie pentru a susține lupte cu ai noștri, fie pentru a-și procura apă și hrană. Tătarii ieșiră încaltea cu totul. Nedepriși a sta și lupta închiși, ei cerură voie lui Timuș să plece. Acesta răspunse prin a tăia capul Mărzacului lor. Atunci, în plină revoltă, Tătarii — toți cei 700 — plecară, întorcând armele împotriva Cazacilor, iar asediatorii, după ce primiră asigurările lor de supunere și credință, le dădură drumul spre casă.

Cu toată această defectiune, Cazacii se țineau destul de

bine, căci, întăriți cum erau în tabăra lor, asalturile asedia-
torilor nu le strica mai nimic, întrucât șanțurile lor aveau
tranșee duble. Asemenea bătaia tunurilor, împotriva căreia
ei se adăpostiau în gropile ce-și făcuseră sub pământ, gropi
ale căror urme se cunosc încă și astăzi. Văzând că astfel nu-i
putea izbândi, Gheorghe Ștefan duse și așeză tunurile pe
locul cel mai înalt din oraș, care domină curtea din lăuntru a
castelului. Aceasta mai mult ca amenințare, decât cu gând
serios de a strica cetatea, pe care Domnul avea tot interesul
s'o cruțe. De aceea el porunci Moldovenilor să bată numai
alătura de cetate, în tabără. Dar Cazacii îl urmăriră până
aci. Căci în primele zile ale lui Septemvrie ei făcură o mare
năvălire cu scop de a pune mâna pe tunuri. O aprigă în-
căerare se încinse, în care ai noștri ar fi rămas dovediți,
dacă Leșii n'ar fi sosit la timp în ajutor, să respingă pe nă-
vălitori și să salveze tunurile lui Gheorghe Ștefan.

Cu mari pierderi, Cazacii se retraseră în tabăra lor, unde,
de rândul acesta, asediatorii îi închiseră desăvârșit, pu-
nând oști de toate părțile. In chipul acesta îi lipsiră com-
plet de apă și de hrană, din care cauză mulți din ei se pre-
dau zi de zi alor noștri. Astfel închis, amenințat de foame și
de defectiunea alor săi, Timuș trimise la tatăl său, să-i
vină grabnic în ajutor. Curierul fu însă prins de asediați,
cari — aflând dela dânsul situația grea în care se găseau ase-
diații — înțeleseră că, cu oarecari silinți din parte-le, aceștia
nu mai puteau avea altă mântuire decât moartea sau pre-
darea. Trimiseră deci după nouă ajutoare atât la Rákóczy
în Ardeal, cât și la Sigismund în Polonia.

Ajutoarele cerute nu întârziară. Sosiră, mai întâiu, pe
la 5 Septemvrie, Polonii, sub Colonelul Dönhof și Obu-
chowicz, apoi Ungurii, sub Kemény János, cari, unindu-se
cu Săcuii lui Ștefan Petki, strânseră și mai mult pe asediați,
înrautățindu-le nespus situația destul de grea în care se a-
flau — lipsiți complet de hrană, «cât și pieile de pe caii morți
frigeau și mâncau», obosiți de straje și străbătuți de puști.
Căci Leșii de 'ndată ce sosiră, «s'au pus în deal, deasupra

cetății, peste drumul ce vine din târg pe sub cetate, tocmindu-și puștile (tunurile) drept asupra taberii». «Și-i bătură foarte tare — scrie mai departe Miron Costin — cât și prin găuri (gropile subterane) îl nimeriă»...

Paralel cu această acțiune a tunurilor, oastea cea nouă reluă cu mai multă vigoare asalturile. Cu prilejul unui asemenea asalt, o ghiulea de tun, îndreptată de asediatori spre locul unde eră cortul lui Timuș, lovi drept în roata unui tun, pe care asediații îl îndreptau spre ai noștri. O bucată de lemn sfărâmă piciorul crudului Cazac, ceiace, trei zile în urmă, la 15 Septemvrie, îi cauză sfârșitul. Cu moartea lui Timuș, lucrurile luară altă față. Cazacii își aleseră o nouă căpetenie, pe un anume Feodorovici. Dar cu autoritatea aspră a șefului mort, dispăru și disciplina din tabăra căzăcească. Pe de altă parte, foamea de care suferiau groaznic și frica de moarte ce intrase în ei, înspăimântase cu totul pe asediați, cari, în momente de primejdie, nu mai săriau la șanțuri, să le apere, ci năvăliau cu toții la porțile cetății, căutând scăpare în lăuntru.

În astfel de împrejurări, firește, nu mai eră de rezistat. Începură deci tratativele între Doamnă și Cazaci, între aceștia și asediatori. Înțelegerea nu fu grea, cei răzbiți trebuind să primească condițiile celor din afară și să predea cetatea. Astfel, după ce Feodorovici cu ceilalți tovarăși ai săi au legat tocmeală cu Ștefan Vodă și cu Kemény János — Kondracki bolnăvindu-se plecase mai înainte—și după ce ei prestară jurământ de credință și supunere Principelui transilvan și Domnilor români, au dat, în ziua de 9 Octomvrie, cetatea pe seama lui Ștefan Vodă, iar Cazacii, câți mai rămăseseră, cu tabără puțină, luând cu dâșii trupul lui Timuș, s'au tras de sub cetate, prin târg, pe apa Sucevii în jos, spre Siret, ducându-se în pace acasă. «Așa se sfârși războiul Cazacilor de sub cetatea Sucevii» — încheie Miron Costin. Averile—despre cari se spuneau lucruri fabuloase—și casa lui Vasile Vodă — Doamna și Ștefăniță Vodă — căzură pe mâinele lui Gheorghe Ștefan. Asemenea toți cei închiși în cetate.

După ce-și desfăcu tabăra dela Suceava, Gheorghe Ștefan lăsă în cetate 200 Nemți cu Polcovnicul lor, luă pe Doamnă și pe Ștefăniță Vodă și părăsi orașul, coborîndu-se, spre Roman. În urmă, el mai veni odată la Suceava, să se adăpostească în cetate de frica Tătarilor, în vara anului 1657. Asemenea Gheorghe Ghika Vodă, în Decembrie anul următor, dar nu de frica Tătarilor, ci de cea a ciumei, care bântuia atunci Iașii. De aci încolo, până la 1673, în timpul luptelor turco-polone ce începuseră cu un an mai înainte, cetatea Sucevii nu mai avu nici un rol. În timpul acestor lupte însă, ea servi încercărilor polone de a lua în stăpânire Moldova. Astfel, în Octombrie 1673, pe când Sobieski veni împotriva taberei turcești dela Hotin, Petriceicu Vodă aduse 7000 Poloni să-i înstăpânească în partea de sus a țării, în cetățile dela Neamțu și Suceava. Pe la sfârșitul lui Octombrie, el întări repede, cum putu, cetatea, apoi, dând-o în seama ostașilor poloni, plecă la Iași — unde se așeză în scaunul din care fugise noul Domn al Turcilor, Dumitrașcu Cantacuzino.

Oștile polone lăsate în Suceava rămaseră în cetate și după alungarea lui Petriceicu Vodă din scurta sa reinstalare în domnie (Noembrie 1673—Ianuarie 1674), mai bine de un an. Ele făceau mari pagube în jurul cetății, jefuind și prădând pe locuitori, cât boerii din partea locului se băjenăriseră de răul lor. Văzând aceasta, Dumitrașcu Vodă, întors în scaun, trimise, în primăvară, pe Sandu Buhuș Hatmanul cu oastea ce avea, pentru ca împreună cu Turcii și Tătarii ce fuseseră trimiși la iernat în țară, «să închidă» pe Leșii din cetate «dela hrană» ori să-i scoată, de vor putea, din cuiburile lor. Moldovenii și Tătarii stătură în preajma cetății până ce Leșii «au flămânzit și s'au închinat de bunăvoie», la 9 August 1674, când o convenție specială se încheie între delegatul Domnului Moldovei și al Hanului tătăresc pe deoparte și delegatul Regelui polon (Teodor Franck, comandantul cetății) pe de altă parte — convenție

în care se prevedeau condițiile sub cari trupele polone aveau să iasă din cetate și să se întoarcă în patrie.

Spre a evita pe viitor asemeni supărăcioase incuibări ale Leșilor în țară, Dumitrașcu Vodă, după ce luă înțelegere cu Turcii și primi ajutorul lor, trimise, în vara anului următor, în Iulie 1675, de nimici «cetățile cele vestite ale Moldovei» — Neamțul și Suceava, care, neputând fi stricată cu lagum, cu mine, fu dată pradă focului. Astfel vechia cetate a lui Ștefan cel Mare fu prefăcută, scrie d. Iorga, «într'un cuptor uriaș — rug al măririi noastre celei vechi». După foc veni și cutremurul să desăvârșească opera de distrugere, în zilele lui Duca Vodă cel Bătrân, în a treia sa domnie (1678 — 1684), când, relatează Neculce, «fost-au și cutremur prea mare și au căzut atunci și turnul cel mare din cetatea Sucevii, ce-i ziceau oamenii turnul Neboise». — În urmă, cu cât vremea trece, cu atât ruina crește, așa că, patru decenii mai târziu, Dim. Cantemir, amintind de vechea mărire a Sucevei, arată că cetatea zace toată în ruină.

Cu distrugerea și ruinarea cetății de la Suceava, se încheie și istoria ei. — De acum încolo, pentru cercetători, ea nu mai prezintă decât interes arheologic. Sub acest raport rămâne deci să o cercetăm și noi, ceiace azi se poate prea bine face pe baza operei d-lui Arh. K. Romstorfer, publicată anul trecut de Academia Română *).

*) *Cetatea Sucevii, descrisă pe temeiul propriilor cercetări făcute între 1895 și 1904 de K. A. Romstorfer și publicată în românește cu o notiță istorică de Alex. Lapedotu.*

II

Ca și orașul, cetatea Sucevii e așezată de partea dreaptă a râului cu acelaș nume, pe marginea de nord-est a platoului ce se ridică și întinde de aci spre sud-vest până în apa Moldovei. Ea e despărțită de oraș prin o văgăună destul de largă, formată de valea Cacainii, care curge și se varsă aproape perpendicular în Suceava. — Orașul și cetatea stau așadar față 'n față — întâiul la 341 m., a doua la 316 m. dela nivelul mării. Diferența dintre aceste cifre ne arată că orașul dominează cetatea (curtea ei lăuntrică) cu 25 m., ceiace explică motivul pentru care asediatorii dela 1653 au dus, cum am arătat mai sus, tunurile în partea cea mai ridicată a târgului ca să bată cetatea.

Terenul pe care se află situată cetatea măsoară, azi încă, 120 m. în lungime și 80 m. în lățime. Zic azi încă, pentru că o parte din el — pe latura de nord — s'a rupt și surpat pe coasta abruptă ce-o formează colina aci, în spre Cacaina. La răsărit de cetate, pe o lungime de 320 m. și o lățime de 300 m., se întinde, înclinându-se ușor spre sud-vest, un teren cu mult mai mare — aproape 10 hectare — numit de d-l Romstorfer Câmpul Șanțurilor sau, mai bine, al Cazacilor, din cauză că aci au tăbărit, s'au fortificat și au rezistat Cazacii lui Timuș la 1653 (Tab. 1).

Ce fel se înfățișau resturile cetății înainte de începerea săpăturilor de desgropare se vede reprezentat în acelaș

desemn : de către nord — coasta abruptă de care am vorbit adineaori a colinei, de către apus — o parte din zidurile împrejmuitoare ale cetății, cu bastioane și contraforți, de către sud — urme din aceleași ziduri și resturi din turnurile castelului, iar de către vest — temeliiile clădirilor din această parte a castelului, cu zidurile nalte ale paracisului. — Alături, pe terenul vecin, pe așa zisul Câmp al Cazacilor, astăzi arat și nivelat, se puteau urmări două rânduri paralele de șanțuri cu valuri în formă de cercuri, legate cu o serie de gropi și altfel de întărituri de pământ. Valurile aceste, nalte odinioară de 1 m. și late de 4—5 m., aveau, la început, o înălțime îndoită și, firește, o bază mai restrânsă, de 2—3 m. Ele au fost făcute, împreună cu șanțurile, ca lucrări de ofensivă, de Leșii asediatori ai cetății la 1600, refăcute apoi, ca lucrări de defensivă, de Cazacii lui Timuș, la 1653.

Pe lângă șanțul împrejmuitoar al zidurilor din afară, despre care vom vorbi îndată, — atât eră tot ceiace se mai vede, acum două decenii, din vechia cetate domnească a Moldovei. Căci dărmăturile, molozul și pământul suprapus timp de două veacuri, dela părăsirea și ruinarea cetății, se ridicase mult (5 m.) peste nivelul primitiv al castelului și cetății (cum se arată prin linia punctată ce se vede deasupra secțiunilor AB și CB de pe tab. 2). Natural că din atât numai, eră foarte greu a se urmări și înțelege întocmirea de odinioară a cetății, așa cum bunăoară eră ea pe vremea lui Ștefan cel Mare, a lui Petru Rareș, a lui Ieremie Movilă și a lui Vasile Lupul. Dar cu lucrarea răbdătoare și sistematică de care am vorbit a d-lui Romstorfer s'a făcut cu putință și aceasta. Căci, cu ajutorul cercetărilor și lămuririlor sale, putem ști azi destul de bine cum și ce fel a fost întocmită cetatea dela Suceava — acest mormânt sfânt al gloriei noastre trecute.

Mai întâiu de jurîmprejur sau, mai exact, de către apus, miazăzi și răsărit, cetatea erà înconjurată cu un mare șanț, lat de 30 m. — pe alocurea chiar de 40 m. — și adânc de vreo 9 m. Acest șanț erà săpat în teren imediat sub zidurile cetății și, la început, adâncimea lui a fost mai mare, de vreo 12 m. (Tab. 1). El nu continuă pe laturea de nord, întru cât aceasta, din cauza coastei abrupte, erà aproape inaccesibilă. Posibil însă ca jos, la poalele colinei, în marginea Cacainei, să fi existat, pentru apărare, oarecari șanțuri mai mici, poate chiar în legătură cu șanțul cel mare de sus.

Multă vreme s'a crezut că șanțul cetății se putea zăgăzui la capete și, la trebuință, umplea cu apă. Aceasta din cauză că zidurile din afară au pe marginea lor de către șanț, până la o înălțime oarecare, o față mai închisă, mai întunecoasă, care se zicea că e cauzată de mâlul depus de apă în timpul când șanțurile erau zăgăzuite și umplute. Urmele de felul acesta dispar însă foarte curând — observă d-l Romstorfer — așa că culoarea mai închisă, mai întunecoasă, a zidurilor nu poate fi atribuită lor, ci vegetației născute prin infiltrația apelor din pământ în ziduri.

De altminteri umplerea șanțului cu apă erà imposibilă din două cauze—întâiu pentru că nu se putea aduce și ridica atât de sus o cantitate așa de mare de apă, câtă ar fi trebuit să se umple șanțul, al doilea pentru că, chiar să se fi putut face acest lucru, deosebirea de nivel a celor două capete ale șanțului făceà imposibilă o atare operație, căci înainte ca apa să fi ajuns pe fundul capătului de est al șanțului, ea s'ar fi vărsat peste marginea capătului de vest, situat cu mult mai jos (după cum se poate vedea din secția AB, de pe tab. 2).

Indărătul șanțurilor erau zidurile cetății, cari, ca și șanțul, se întindeau tot numai pe trei laturi—de către apus, sud și răsărit. Construite în poligon, ele aveau șapte laturi, legate între ele, la unghiuri, cu bastioane semicilindrice în afară (22, 23, 25 și 11). Prin săpăturile între-

prinse, temeliile acestor ziduri și bastioane, îngropate în pământ, s'au putut urmări și stabili în întregime, — zidurile și bastioanele însă numai pe latura de vest, căci numai de aceasta parte ele stau și azi în picioare și anume : între bastioanele 22 și 23, pe o lungime de 50 m., având o grosime de 4 m. și o înălțime, existentă încă și azi, de 15 m., dela fundul șanțului. Ele erau sprijinite de puternici contraforți, cum sunt cei doi de lângă bastionul 22, și aveau din loc în loc ferestre de observație, cum e cea dela aceiaș curtină (w), iar în partea superioară, pe toată lungimea, mezeze pentru luptători, cari circulau în jurul zidurilor pe poduri, coridoare, de lemn, susținute pe grinzi împlântate în găuri făcute în ziduri.

Astfel erau și se înfățișau zidurile cetății dela Suceava — înalte, groase și puternice, cât n'au putut fi sfărâmate și escaladate nici odată. E de observat că ele au fost construite ulterior, în fața altora mai vechi, poate cele de la început, mai subțiri și, desigur, mai mici (după cum se indică în desennul d-lui Romstorfer de pe tab. 2).

Acum că cunoaștem șanțul și zidurile cetății, să pătrundem în lăuntru și să vedem cum și ce fel eră ea întocmită aci. Până la cercetările d-lui Romstorfer, Sucevenii erau încredințați că poarta cetății eră pe latura de apus, prin deschizătura (largă de 5 m.) ce se vedeă acolo în zid (w, tab. 2). D-l Romstorfer s'a îndoit însă dela început de acest lucru — pentru că terenul către cetate în această parte e în pantă iute și înaltă, deci foarte anevoios de urcat, pentru că în șanț nu se găsesc urme de construcții pentru sprijinul podului de intrare, pentru că, chiar suit și urcat pe aci, din curtea externă a cetății, nu se poate ajunge în curtea internă a ei, în castelul propriu zis, decât prin un mare ocol, pentru că, în sfârșit, locul acesta, sub raport strategic, prezentă un defect — eră unul din cele mai expuse bombardării. De altfel, examinarea cu atențiune din punct de vedere tehnic a spărturii ce se luă drept in-

trare arată limpede că nu e vorba de o poartă anume construită, ci de o deschizătură ce a putut fi anterior în legătură cu o construcție oarecare a zidului, un turn de pază, un bastion.

Poarta cetății trebuia deci căutată în altă parte, unde terenul era mai propriu pentru intrare, unde, în șanț, se găseau urme de construcțiuni pentru podul de trecere și de unde se putea pătrunde cu înlesnire și în castel. Ori locul care să îndeplinească toate aceste condițiuni e situat tocmai în partea opusă, pe latura de răsărit a cetății în capătul de nord al ei — la **4** pe tab. 2 sau **A** pe tab. 1. În adevăr, aci terenul e lesne accesibil prin așa zisul Câmp al Cazacilor, aci s'a dat în șanț peste resturi de construcții (**4** și **5**) în legătură cu podul (pont-levis) de trecere și anume — peste un rest din platforma ce era înaintea podului (**4**) și peste ziduri cu hrube subterane pentru eventuala subminare a terenului din preajma intrării (**5**), de aci, în fine, se putea ajunge direct la castel — curtea externă fiind la același nivel cu cea internă — prin o serie de porți și intrări despre cari vom vorbi îndată. Pe lângă acestea, ca considerație strategică, locul acesta era mai puțin expus bombardării, decât oricare al cetății.

Pe aci așadar se intră în cetate, prin un pont-levis ce se lăsa și ridică deasupra șanțului lat și adânc (pe axa indicată în tab. 2 cu o linie punctată). Capătul din spre cetate al podului se răzima pe un zid puternic de intrare, legat de o parte cu zidul de pe panta de miazănoapte (**9**), terminat la rândul-i, la capătul de est, într'un mic turn (**10**), iar de cealaltă parte cu bastionul se servia la apărarea intrării, a podului în special (**11**). — Trecând podul de-deai într'un gang (**6**), lat de $2\frac{1}{2}$, lung de $7\frac{1}{2}$ m., fără ferești sau deschideri laterale. De aci, peste locul însemnat cu **7**, unde pare a fi fost un al doilea gang, asemenea celui precedent, se intră, prin hall-ul **14** și porțile **13** și **17**, în curtea internă, cea mică, a cetății, în castelul propriu zis.

Înainte însă de a pătrunde aci, se vedem cum se înfățișă curtea externă, cea mare, a cetății.

La capătul dinspre nord eră mai întâiu o cameră mare (12) în formă de trapez, care aveă, în colțul a, o mică despărțitură și comunică direct cu curtea prin o ușă deschisă în mijlocul zidului despărțitor. Lângă ea, la 8, eră o altă cameră, mai mică, tot în formă de trapez, ca baza cea scurtă rotundă, care comunică și ea, tot direct, cu curtea prin o ușă deschisă în colț. Ambele aceste camere vor fi servit ca loc de adăpost pentru cei ce aveau în seamă paza porților. Coborîndu-ne acum spre sud și cercetând curtea de jur împrejur găsim resturile a două soiuri de construcții — unele în legătură cu zidul cetății, altele în legătură cu castelul. Cele dintâi — casemata dela 29, stâlpii dela 30, restul de boltă dela 28, turnul pătrat dela 24, zidurile de șanț dela 26 și 27 — sunt în legătură cu lucrările de apărare ale zidurilor, cari aveau pe dinlăuntru de jur împrejur un pod, coridor, pentru susținut apărătorii ce luptau prin meterezele de sus. Celelalte — dela 33, 34 și 35 — sunt construcțiuni de utilitate, ridicate în diferite epoci, fie ca locuințe pentru oameni, fie ca grajduri pentru animale. Din cauză că terenul curții externe eră în pantă și deci aceste din urmă construcții nu erau îndeajuns apărate de zidurile externe ale cetății, s'a văzut necesitatea ridicării în fața lor a unor ziduri de proteguire — zidurile dela 31 și 32. Cel dintâiu aveă o lungime de vreo 40 m. și o grosime de 1 m. El trebuie să fi fost destul de înalt, căci azi încă are o înălțime de 2½ m. Astfel ridicarea lui poate să fi avut de scop nu numai ocrotirea clădirilor de pe laturea de sud a castelului, ci și pe acesta însuși, întrucât de această parte el eră mai mult expus bombardării. E de presupus deci că zidul acesta aveă metereze și, în dos, un pod, coridor, pentru luptători. Tot asemenea clădit trebuie să fi fost și zidul 32, ca unul ce aveă acelaș rost ca și cel precedent. Ca să terminăm cu curtea externă a cetății, observăm că pe laturea de vest a caste-

lului se mai găsește o construcție, la **36**. Aceasta e însă nouă de tot, ridicată în timpul săpăturilor d-lui Romstorfer, spre a servi de locuință gardianului însărcinat cu paza cetății. În sfârșit, lângă această clădire, la **1**, se văd câteva blocuri de zidărie, căzute din turnul vecin al castelului, **37**.

Cum am mai spus, nivelul curții externe nu este același, căci pe când la capătul de nord-est el este asemenea cu acel al curții lăuntrice (ceiace favoriză intrarea), la capătul de nord-vest este cu 4 m. mai jos (cum se poate observa din secțiunea AB, de pe tab. 2).

Din curtea externă a cetății, prin poarta **13**, deschisă în zid gros de 2 m. și întărit cu contraforți, se intră în marile hall **14**, care nu aparține încă castelului propriu zis și din care se dedea, spre răsărit, în camera **16**, iar spre apus în camera **15**. Poarta **13** era lată de 2 m. și avea, jos, lângă usciori, niște lăcioare de piatră, ce o apărau de lovirea roatelor de cară. Hall-ul, ce nu se poate ști dacă a fost sau nu acoperit, era pardosit la fel cu platforma **4** de pe marginea șanțului, unde cădea podul cetății. La camera **15**, amenajată la spatele altarului paraclisului, între două lungi ziduri ce slujiau totodată ca puternici contraforți ai paraclisului, se ajungea prin o ușă mică, cu cadru de piatră cioplită și terminat în arc gotic. Camera aceasta era fără ferestre și la un nivel mai coborât decât al hall-ului de la **14**. Vecina sa dela **16** avea peretele din fund rotund și pare a fi fost în legătură cu o intrare ce avea cetatea de această parte. Din hall-ul **14**, prin poarta **17**, prin gangul **18** și prin poarta **19**, care, cași cea precedentă, avea lăcioare de piatră la usciori, se ajungea în curtea castelului, care mai corespunde cu exteriorul și prin o a doua poartă **20**, ce se deschidea pe laturea de nord a cetății și dedea spre coasta Cacainii.

Curtea castelului—lată de 22 m. și lungă de 28 m. — are forma acestuia : dreptunghiulară. De trei laturi, de către apus, sud și răsărit, era închisă cu clădiri ale caste-

lului. Numai de către nord eră liberă. E însă în firea lucrului ca și de această parte să fi fost o clădire, care închideă patratul castelului. Terenul fiind mai puțin rezistent aci, această clădire, poate chiar — după presupunerea d-lui Romstorfer — locuința domnească, s'a surpat și năruit pe coasta de care am mai vorbit, cum dovedesc numeroasele blocuri de zidării ce-o acoper.

După tradiție, castelul Sucevii aveă șapte turnuri. Azi însă nu se mai văd decât urmele a patru — **37, 38, 39** și **40**. Unde au putut fi cele trei dispărute e ușor de presupus — întâiul în colțul de nord-vest, ca corespondent celui dela **38**, al doilea la mijlocul laturei de nord, ca corespondent celui dela **39**, al treilea în colțul de nord-est, ca corespondent celui dela **40**. Ele s'au năruit și au dispărut odată cu întreaga lature de miazănoapte a castelului. După toate probabilitățile erau întocmite ca și cele existente, în formă patrată, susținute fiind fiecare de câte doi puternici contraforți. Dar să le cercetăm mai de aproape. Turnul dela **37**, distrus aproape întreg prin cutremur, e cel mai mic, căci măsoară în interior numai $3\frac{1}{2}$ m. Turnul dela **38**, ceva mai bine păstrat, e mai mare decât precedentul. Turnul dela **39** e cel mai bine păstrat, căci pe camera de jos, frumos boltită, el conservă încă camera de sus, dela etaj, cu ferestruica ce aveă spre sud. În sfârșit, turnul dela **40** e cel mai mare. La început aveă aceiaș așezare ca și corespondentul său dela **39**. Mai târziu însă, din motive strategice, a fost reconstruit în poziție diagonală, spre a micșora efectul bombardării la care eră cel mai expus. În interior eră mai mare decât toate celelalte, ceiace ne face să admitem că acesta eră vestitul turn al cetății, pe care locuitorii Sucevii l-au privit ca cel mai puternic, numindu-l «Ne boese», adecă, pe românește, «Nu te teme» și despre care Cronicarul înseamnă că a fost distrus de cutremur în timpul lui Duca Vodă cel Bătrân, în a treia sa domnie (1678—84).

Clădirile castelului, protejate de turnurile mai sus descrise, erau aşezate, cum am zis, pe trei laturi — la est, sud şi vest. Ele erau construite în etaj. În cea dintâiu, de pe latura de est, distingem în primul loc camera **42**, în care se intră direct din pasagiul **18** prin o uşă cu ramă de piatră terminată în arc gotic. Probabil aci se adăpostiă garda castelului. O scară spirală ce se vede la colţul acestei camere duceă sus în etaj, în galeria aşezată jurîmprejurul curţii, pe stâlpii **e, f** şi **n**, legaţi de ziduri prin arcuri de cărămidă. Din acest coridor se intră în paraclis, care eră deasupra încăperii **43**. Paraclisul acesta e cea mai importantă parte a construcţiei. Din el s'a păstrat aproape întreg altarul, **41**, cu cele două firide laterale — proscomidia şi diaconiconul. În camera de dedesupt, **43**, care poate să fi fost un fel de necropolă domnească provizorie, se intră direct din curte, prin o uşă ce se puteă zăvori pe dinlăuntru cu ajutorul unei grinzi. Deasemenea în încăperea mare de alătura **44**, situată ca $\frac{1}{2}$ m. mai jos decât nivelul curţii, se intră direct din aceasta, prin o poartă largă, ce aveă la dreapta o fereastră mai mare, iar la stânga o alta mai mică, care fu astupată când se construi, ulterior, în faţa ei, mica încăpere dela **46**, un fel de criptă, unde s'a găsit, sub o lespede de piatră, scheletul unui bărbat puternic, despre care un răposat profesor german din Suceava presupunea că ar fi al lui Petru Deváy, căpitanul Iefegiilor lui Despot, ucis, cum am văzut, de aceasia însuşi, chiar în cetate. . . Camera cea mare, **44**, e împărţită dealungul în două, prin o serie de stâlpi legaţi între ei cu arcuri plein-cintre, pe cari se sprijiniau bolţile acestei mari camere. În capătul de apus al ei, şi anume în partea dindărăt, s'a despărţit, prin un zid transversal, o mică cămăruţă, **45**. Tot aci se văd urmele unor ziduri masive, cari de bună seamă se ridicaseră spre a susţine turnul cel mare al castelului, **40**.

Pe latura de miazăzi, castelul aveă, jos, în parter, trei camere, boltite, accesibile direct din curte — **47**, **48** şi **49**, cari se constată a fi fost în mai multe rânduri reconstruite.

Din camera de mijloc, pe o scară spirală, se ajungea la etaj, poate în vreo tindă, din care se dedea în camerile învecinate, în coridorul din față și, poate, în camera de sus a turnului de mijloc, **39**, de care am amintit puțin mai înainte.

În sfârșit, pe laturea de vest a castelului, se află o singură mare încăpere, **50**, construită în subsol, 3 m. mai jos decât nivelul curții, — un fel de magazie, depou. În spre curte, această încăpere avea ferestre mici, de pivniță, ce mai păstrează încă, în parte, cadrele de piatră. Cu exteriorul ea comunică prin o scară, construită ulterior — **o** — și era împărțită, ca și încăperea dela **44**, dealungul, în două, prin o serie de stâlpi legați între ei cu arcuri plein-cintre, pe cari se sprijiniau bolțile marelui încăperi. În cursul timpului s'a despărțit din această hală, în capătul de miază-noapte, prin un perete transversal, o cameră mai mică **51**, care comunică direct cu curtea prin o rampă, pe care se putea intra și cu trăsuri, **52**. Deasupra acestei mari hale se vede a fi fost, la parter și etaj, clădiri solid construite, cu bolți legate și încheiate cu frumoasă pietrărie sculptată, din care s'au găsit prețioase resturi îngropate în pământ.

Pentru a termina cu descrierea castelului, rămâne să mai arătăm că în lăuntrul curții interne, la **54**, se află o cisternă destul de mare față cu lărgimea curții, căci avea în diametru 5 m., iar în adâncime 4 m., deasupra căreia, pentru înlesnirea circulației, era un pod de trecere. Aci se adună și se păstră apa în timp de asediu. Firește însă că numai cu apa ce se putea aduna în această cisternă nu era posibil a se îndestula o cetate mare, cum era aceea dela Suceava. De aceia trebuie să presupunem că aceasta avea și apeducte, pentru aprovizionarea cu apă din vecinătate, deși urme de atari apeducte nu s'au putut descoperi și urmări în chip complet. De altfel se pare că nici apeductele nu serviau cetatea în deajuns, căci ea în genere a suferit mult din cauza lipsei de apă, mai ales în timpul asediilor ce a încercat.

Acum că cunoaştem în chip destul de mulţumitor cum eră întocmită cetatea dela Suceava, ar fi de dorit să ştim ce fel se înfăţişă ea ca aspect exterior. Lucrul acesta e însă foarte greu, Căci pentru așa ceva ne-ar trebui două soiuri de izvoare — reprezentațiuni grafice ale cetății în diferite epoci și descrieri detaliate ale ei. — Și unele și altele însă ne lipsesc aproape cu desăvârșire, căci ceiace avem sub acest raport e cu totul insuficient.

Astfel, nici gravura din Cazania lui Varlaam dela 1643, reprezentând pe Sf. Ioan Novi, având deoparte cetatea Sucevii (cum crede d-l Romstorfer), iar de alta biserica Mărașilor (reprodusă în frontispiciul scrierii ed. de Academie), nici ilustrația din cartea lui Sommer (Vita Despotae, 1587), reprezentând căderea lui Despot — ca aceea a legendarului Phaëton! — din culmea mării sale în sânul cetății dela Suceava (reprodusă în aceeaș scriere, p. 100), nici gravura dela 1833 din mănăstirea Neamțului, reprezentând tot pe Sf. Ioan Novi, având de o parte Cetatea Albă, iar de alta biserica și cetatea Sucevii (reprodusă tot acolo, p. 101) și nici acuarela lui Knapp, aceasta relativ nouă, dela 1864 (tot acolo, p. 102), nu pot servi câtuș de puțin la reconstituirea aspectului exterior al cetății dela Suceava. Cele dintâi pentru că nu au nici un temei real, fiind simple produse ale închipuirii, cea din urmă pentru că reprezintă cetatea în ruină foarte înaintată, cum eră înainte de începerea săpăturilor de desgropare.

Asemenea ne lipsesc descrierile. Căci afară de puținele cuvinte ale lui Angiolello dela 1476, din care aflăm că, în deosebire de oraș, ce-și aveă casele de lemn și acoperite cu șindrilă, cetatea eră construită din cărămidă și piatră, acoperită cu olane și fortificată cu șanțuri, — nu mai avem în urmă nici o descriere asupra-i din tot timpul de doi secolii cât fu în funcțiune. După părăsirea și ruina ei avem ceva, dar iarăș prea puțin — descrierile sumare din rapoartele oficiale ale primilor guvernatori militari imperiali ai Bucovinei, Enzenberg și Splény. Nici din aceste rapoarte însă

nu se poate scoate vreun element important pentru reconstituirea vechei cetăți.

Cum vedem deci, din cauza lipsei de izvoare, e foarte greu a ne înfățișa aspectul exterior al cetății. Pentru aceasta, va trebui să recurgem la fantazie, singura care poate suplini, până la un oarecare punct, lipsa izvoarelor directe, luând ca punct de plecare înfățișarea altor cetăți moldo-venești, mai bine conservate și ajunse până la noi, ca bunăoară Hotinul și Cetatea-Albă. Căci negreșit, cam tot așa trebuie să se fi prezentat, în întregul ei, și cetatea dela Suceava, cu castelul și zidurile sale înalte și puternice, cari, acolo sus, pe colina pe care se aflau, de unde dominau o mare întindere de loc, produceau, desigur, o măreață impresie asupra celor ce se apropiau de dânsa, fie ca prietini, fie ca dușmani. . . .

* * *

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dar dacă din cele mai sus arătate nu putem avea decât o închipuire cu totul subiectivă de felul cum se prezinta ca aspect exterior cetatea dela Suceava, știm cel puțin cam cum eră ea construită și împodobită. Zidurile erau făcute din cărămidă și piatră de râu necioplită, căci piatra cioplită s'a întrebuintat numai la scări, la încheierea zidurilor, la coloane, la capiteluri, la baze, la nervuri de bolți, la brâuri (ciubace), la cadre de uși și ferestre etc., sculptate în stilul gotic al sec. XIV și XV și în acel al renașterii din sec. următor. Multe din aceste sculpturi reprezentau figuri de animale și oameni, foarte artistic lucrate, cum și diferite steme și scuturi heraldice. Bolțile se construiau, după obicei, din cărămidă mai mică, anume făcută pentru aceasta și, acolo unde greutatea eră mai mare, din tuf calcar. Aco-peremintele erau de șindrilă, draniță, olane și chiar de plumb și aramă, cum dovedesc numeroasele resturi de astfel de materiale descoperite în cetate. Pardoseala eră de pământ bătut, de lespezi de piatră și de cărămizi simple, iar

în camerele mai de seamă smălțuite. Aceste din urmă, de forme rotunde, pătrate, rombice și exagonale, se găsesc întrebuințate și pentru căptușirea sobelor și a pereților. Ele erau de diferite culori — albe, cafenii, galbine, albastre și, mai ales, verzi. Aveau ornamente variate — geometrice, vegetale și animale — și se ajunsese la multă artă în executarea lor. Tot de pământ ars, smălțuit, colorat și ornamentat erau discurile — cunoscutele discuri dela bisericile lui Ștefan cel Mare — și brăurile (ciubucurile) ce împodobiau anumite părți ale clădirilor. În sfârșit pereții erau tencuiți, chiar zugrăviți, și aceasta nu numai în paraclis, ci și în alte odăi ale castelului.

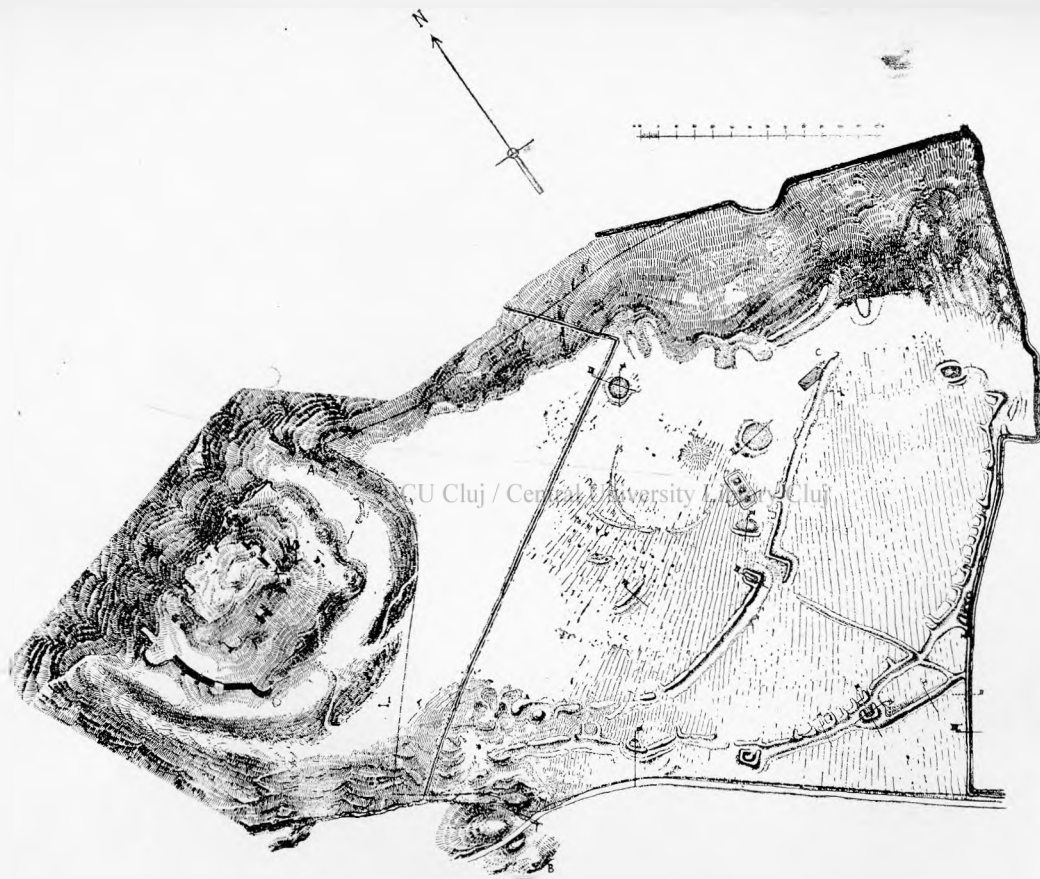
* * *

Firește că viața de câteva secole petrecută în cetatea Sucevii a trebuit să lase numeroase urme și mărturii. Aceste urme și mărturii sunt de două feluri — ale vieții de toate zilele și ale vieții de lupte, de războiu. Cele dintâi se vădesc în cioburi de vase de pământ și de sticlă, lacăte, chei, prăsele și lame de cuțite, lulele, sfeșnice, nasturi, inele, cruci, unelte de lucru, obiecte de podoabă etc. Cele din urmă în arme de tot felul — săgeți, lănci, halebarde, săbii, teci, scări de șea, pinteni, piedici de cai, gloanțe etc., apoi vase de topit plumb și forme de turnat gloanțe, în fine monete, fragmente de monete, tipare de monete și table de aramă pentru fabricat monete, căci, cum se știe, în cetatea Sucevii a fost monetăria lui Despot-Vodă (1561—63) și a lui Dabija-Vodă (1661—65), despre cari însă nu e locul a ne mai ocupa aci, căci urmărirea mai de aproape a acestor cestiuni face obiectul unor cercetări ce nu intră în cadrul acestei conferințe.

CUPRINSUL

	Pag.
I.	
Originea și întemeierea cetății	3
Cetatea sub Ștefan cel Mare	4
De la moartea lui Ștefan până la Despot	6
Asediul de la 1563	6
De la 1563 până la sfârșitul sec. XVI	10
Suceava sub Mihai Viteazul	11
Cetatea în întâia jumătate a sec. XVII	12
Asediul de la 1653	12
Cetatea în a doua jumătate a sec. XVII	17
Distrugerea și ruina ei	18
II.	
Situația	19
Șanțurile	21
Zidurile	21
Poarta	22
Curtea cea mare, exterioară	24
Curtea cea mică, interioară	25
Turnurile castelului	26
Clădirile lui	27
Cisterna și apeductele	28
Aspectul exterior	29
Materiale de construcție și ornamentație	30
Resturi și mărturii	31

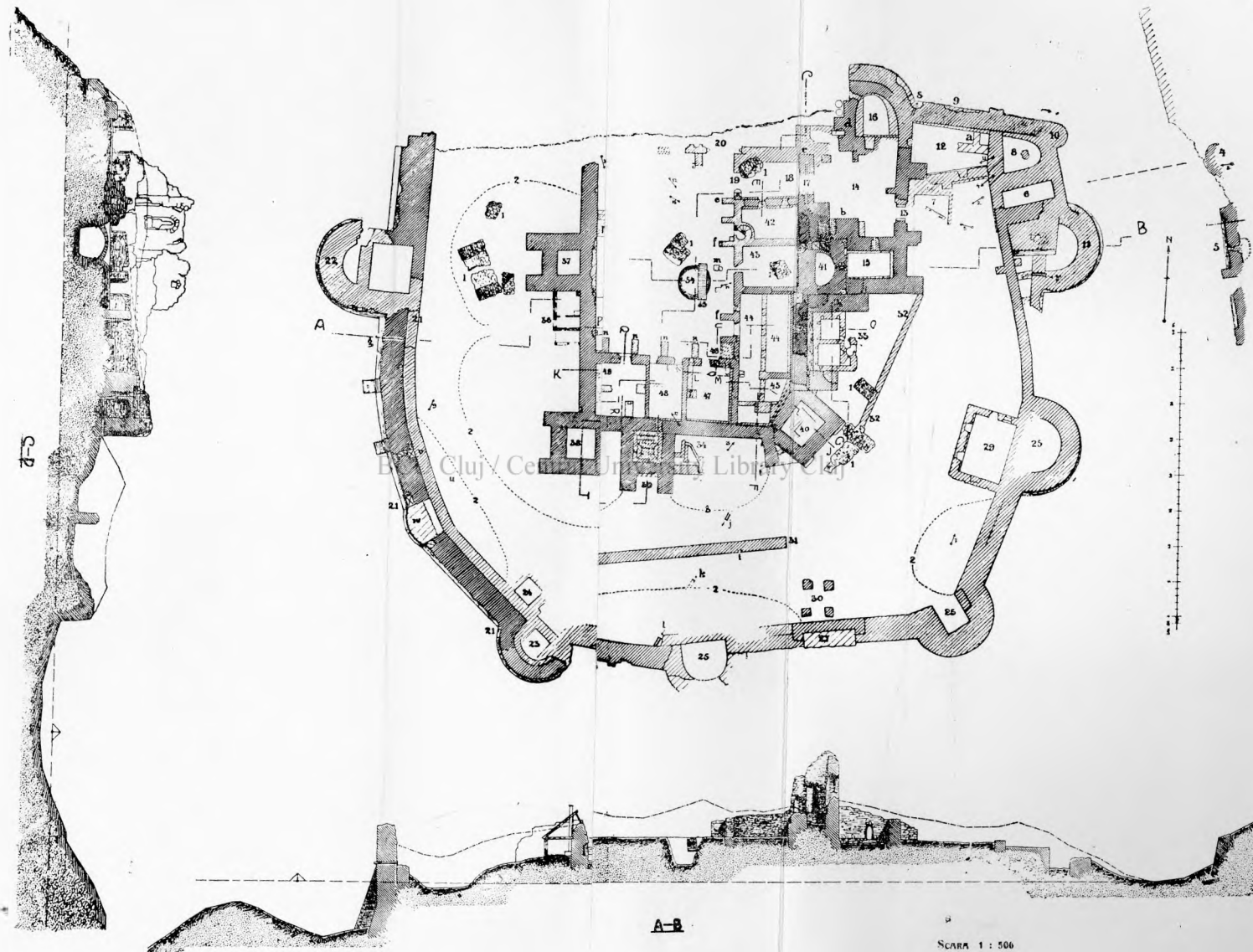

I. PLANUL CETĂȚII ȘI AL CÂMPULUI DIN APROPIERE (INAINTE DE SĂPĂTURI)

Ridicat și desemnat de K. Romstorfer.

(După «Cetatea Sucevii», ed. Academiei Române, pl. I)

II. PLANUL CETĂȚII RECONȘTE K. ROMSTORFER (DUPĂ SĂPĂTURI)
Ridicmnat de Acelaș.

(După «Cetatea 1. Academiei Române ,pl. II)